

Gabriel Castellà i Raich (foto Procopi Lluçà) (AFMI)

SEMBLANÇA DE GABRIEL CASTELLÀ I RAICH (1876-1959)

MAGÍ PUIG I GUBERN

Gabriel Castellà va néixer a Igualada el dia 2 d'abril de l'any 1876. Va ser alumne del Col·legi dels PP. Escolapis i durant tota la seva vida va guardar bon record i estima per l'educació rebuda en aquelles aules.¹

La seva vocació d'historiador va començar ja a la infantesa llegint els articles de Jaume Serra Iglésias. Jaume Serra va ser el primer funcionari al qual es va atorgar el títol d'arxiver municipal, i a qui posteriorment Castellà substituïria en el seu càrrec.

Des de molt jove, Gabriel Castellà va preocupar-se pels temes històrics. Va escriure articles sobre història, religió, folklore... en gairebé totes les publicacions igualadines, però va procurar mantenir-se sempre allunyat de les tensions entre elles. Així va col·laborar en mitjans tan diversos com *La Semana de Igualada*, *Full Dominical*, *Sometent*, *Virtus et Labor*, *Germinant*, *Gaseta Comarcal*, *Butlletí de l'Agrupació fotogràfica* i altres. En els seus articles a la premsa utilitzava els pseudònims «Ignotus» i «Intel.lectus».

L'any 1908 va ser designat oficial major de Secretaria de l'Ajuntament, càrrec del qual depenia

l'Arxiu Municipal i que va ocupar fins a la seva jubilació. Aquell mateix 1908 va ser secretari dels Jocs Florals i va col·laborar en els actes organitzats amb motiu del centenari de la guerra del Francès.

Molt més endavant, concretament el 1947, va ser cofundador del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i va ocupar el càrrec de vicepresident d'aquesta entitat.

MÉS DE SETANTA ANYS ESCRIVINT

Gabriel Castellà va ser un home d'una humilitat franciscana. Ell mateix va procurar no sobresortir, romandre en la grisor. Va voler passar per la vida com de puntetes. Va publicar centenars d'articles, però, poquíssims de signats. La història va ser el refugi d'aquest home. Un refugi agradable ple de delectança, que no pot intuir qui no l'ha provat. Més de setanta anys escrivint, a mà naturalment, és un treball duríssim. I més quan l'escriure no és fruit d'una inspiració desbordant, sinó d'una forçosa tasca de recerca, confrontació i depuració: en aquest cas, el treball resulta més meritori encara.

UN REGUST AMARG DE FRUSTRACIÓ

Per atansar-nos millor a un aspecte de la personalitat de Gabriel Castellà, vegem amb quin sentiment expressa Castellà el seu propi testimoni

1. Aquest article es basa en la transcripció d'una conferència pronunciada en la sessió de l'Aula d'Extensió Universitària per a la Gent Gran de la Comarca de l'Anoia (AUGA) del dia 11 de desembre de 2006. Les fonts principals d'informació han estat: M. Antònia Bisbal i Sendra i M. Teresa Miret i Solé, *Diccionari Biogràfic d'Igualadins*, Barcelona: Rafel Dalmau, editor, 1986 (Fundació Salvador Vives Casajuana, 98); Gabriel Castellà i Raich, *Efemèrides Igualadines*, Igualada: Est. Tip. de Nicolau Poncell, 1906; i Gabriel Castellà i Raich, *Història de l'església del Roser* (1927).

en la introducció a la seva *Història de l'església del Roser*, publicada el 1927. Diu així:

«Em dispo a explicar la història d'una església dedicada a Maria, que per una banda ha constituït una fita en el padró de la pietat sincera dels igualadins, i per altra banda representa per a mi un passat d'amables encanteris i de dolces evocacions, que sorgiren en l'albada ufanosa i plàcida de la meva joventut.

Han passat gairebé sis lustres, m'encamino cap a la senectud; però el record d'unes matineses, del rioler mes de les flors, no s'esborrarà mai més del meu cervell. -Dolces esperances que sacsejaren les primeres castes emocions del meu cor, en contemplar un ésser real que havia ensopegat en el camí de la vida! Ser real, beneïda criatura, la presència de la qual, m'escriuixia de por, o m'inspirava fortalesa, o em saturava de goig, o m'encomanava serenitat...

Avui, ho he de confessar, una sensació de tristesa, un desig de somiar i de recordar, envaeixen el meu ànim; fugiren aquelles il·lusions i moriren aquelles esperances que brollaven d'allò més íntim... Un jorn tot s'acabà, esfumant-se com ombres de fantasmes que es perden en el no res o que es desfan en la foscor del buit.

És per això que el temple de la Mare de Déu del Roser, immutable com una roca en la immensitat de l'oceà, conserva en els meus ulls l'encís d'una primera il·lusió noble i amagada, tota la reminiscència d'uns moments de misteriosa joia, d'amorosa sol·licitud, de fonda compenetració...

A la Verge, que sap de les meves pobres penes i que coneix els secrets més íntims de la meva ànima, li demano amb deler que jamai s'oblidi d'aquell ser que va ocupar durant molt temps la meva fantasia juvenil.»

Així, doncs, l'amarg regust de frustració i la mort d'aquelles esperances ja no el van abandonar mai més. En aquest món, no hi ha millor teràpia per vèncer els mals que el treball. Així ho va entendre Gabriel Castellà i podem ben assegurar que dintre el seu món, entre els seus papers i llibres, va ser un home molt feliç.

GRAN AFECCIONAT A LA MÚSICA

Gabriel Castellà va ser també un gran afeccionat a la música, no sols com a historiador sinó formant part de diverses agrupacions corals igualadines: *Capella del Roser, Juventud Filarmónica, Orfeó del Noya, Banda del Sagrat Cor, Orquestra Ceciliana* i *Schola Cantorum*. Jo el recordo ja molt vellet cantant a l'*Schola Cantorum* a les ordres del mestre Joan Just.

«UN POBLE TANT MÉS SABRÀ DIRIGIR EL SEU PERVINDRE, QUANT MÉS SÀPIGA DEL SEU PASSAT»

L'any 1906 va publicar-se l'obra de Gabriel Castellà *Efemèrides igualadines*, treball que havia estat premiat en els Jocs Florals del Centre Moral i Instructiu de Sant Josep, l'any 1904. En el pròleg d'aquesta publicació, Castellà escriu aquestes paraules:

«Un poble tant més s'adonará de si mateix, quant més coneixi la seva història; tant més sabrà dirigir el seu pervindre, quant més sàpiga del seu passat; tant més podrà encarrilar el seu destí, quant més s'alliçoni en els fets que li han esdevingut.»

I acaba el pròleg amb aquestes frases lapidàries: *«Aquestes són nostres ànsies: desvetllar o fer créixer l'amor a les coses del propi terror i ara i sempre i a qualsevol temps i lloc fer pàtria; que si tots els que parlem una mateixa llengua tinguéssim cura de fer pàtria, algun jorn gaudiríem dels furs i llibertats que en mala hora, fa prop de dues centúries, mans forasteres van arrabassar-nos.»*

UN INVESTIGADOR RIGORÓS I MAGNÀNIM

Gabriel Castellà era un home senzill i molt assequible. Com ja hem vist, va ser arxiver de l'ajuntament d'Igualada i va arribar a sentir un profund afecte per la història d'Igualada. Dedicava totes les estones lliures a remenar arxius i a esbri-

nar i apuntar els fets històrics de la nostra ciutat des dels seus orígens. En aquest sentit, va ser un eficaç col·laborador de Mn. Joan Segura quan aquest va escriure la seva *Història d'Igualada*.

Castellà va publicar llibres i opuscles d'història i, abans de morir va deixar al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada caixes i caixes de documentació inèdita sobre fets històrics i sobre personatges de casa nostra. El bagatge documental que ens ha deixat és un valuós llegat per a futurs historiadors de la nostra ciutat i comarca.

Personalment, m'he passat hores i hores repassant els apunts històrics del «Fons de Documentació Gabriel Castellà», dipositats al Centre de Documentació del CECI, cosa que ha desvetllat en mi una profunda admiració envers aquest erudit, senzill i humil, que amb una paciència franciscana va recollir al llarg de la seva vida un tresor històric de valor incalculable. Només com un exemple, puc dir que recordo que, quan vaig escriure la *Història del Gremi de Blanquers d'Igualada*, vaig consultar unes deu caixes de documents que feien referència a diferents vicissituds històriques d'aquest gremi tan antic de la nostra ciutat.

A més a més, Castellà també era filòleg. Quan, l'any 1987, Montserrat Combalia, Xavier Pedraza, Anna Vaqués i jo mateix vam començar la dura tasca de confegir el *Diccionari de la indústria d'adobar pells* —que no es va publicar fins al 1992—, vam restar admirats de la saviesa i minuciositat de Gabriel Castellà en definir el significat de les paraules que tenien una mateixa arrel. En posar-les únicament un sol exemple, el del verb *descarnar* i les seves variants.

Vegem-ne primerament la definició: *Treure la carnassa d'una pell*. Sinònim complementari de *descarnar* és *escarnar*. Definim tot seguit la paraula *carnassa*: *Porció de carn i greix adherits a les pells escorxades que s'utilitza per a la manufactura de coles i gelatines*. *Descarnador*, només masculí, és el *lloc on es treu la carn de les pells*. Sinònim complementari: *escarnador*. Continuem amb la definició de *descarnador* o *descarnadora*:

Persona que fa l'operació de descarnar les pells. I prosseguim. *Descarnament*: *Operació d'eliminar de les pells el teixit subcutani; aquesta operació s'efectua en l'etapa de ribera*. Nota: *Es pot fer manualment o a màquina*. Definició de *descarnar a mà*: *Descarnar amb el ferro de descarnar la carn dolenta o el greix que duu la pell que s'ha d'adobar*. Tot seguit, *descarnar a màquina*: *Descarnar una pell o un cuir mitjançant un procediment mecànic*. I encara trobem dos altres vocables que són sinònims complementaris, entre ells: *descarnar amb pèl* o *descarnar amb vert* o *sia descarnar una pell abans de pelar-la*. És el que es fa quan es preparen les pells generalment d'animals exòtics per utilitzar-les per a pelleteria...

Vam consultar també molta documentació escrita per Gabriel Castellà en la qual feia constar paraules i vocables antics i en donava la seva significació actual. Posem l'exemple d'un dels minúsculs carrers que va del carrer de Sant Antoni de Baix fins al Rec i que porta el nom de carrer de la Llagasta. I què és una *llagasta*? Doncs un bocí de carn adherit a les peces de sola després d'adobades i que cal eliminar. I com se'n diu de l'operació que es fa per eliminar les llagastes? Segons Gabriel Castellà, d'aquesta operació abans se'n deia *esvorar* i avui tots els blanquers en diem *tallar llagastes*...

Una experiència semblant vam viure Anna Enrich, M. Francesca Enrich i jo mateix quan ens vam decidir a fer el *Diccionari de l'ofici de traginer*: també ens hi va ajudar molt la consulta de les caixes de documentació que Castellà tenia escrites sobre aquest antiquíssim gremi d'Igualada.

En definitiva, Gabriel Castellà va ser un investigador rigorós, que transcrivia o resumia els documents amb meticulositat. Alhora, era molt magnànim de cara a una futura consulta, ja que tenia cura de datar i adjuntar a cada document una completa cita bibliogràfica, cita que facilita en gran manera la tasca dels futurs historiadors.

Així, doncs, totes les caixes de paperam que Gabriel Castellà va cedir al CECI abans de morir es troben avui dipositades a l'Arxiu Comarcal d'Igualada i allà es poden consultar.

AIREJAR L'AJUNTAMENT..., MENYS L'ARXIU

Tothom estimava Castellà per la seva bondat, per la seva senzillesa i per la seva docta tasca com a historiador. Aquest afecte era general per damunt d'idearis polítics. Recordo que, amb motiu de l'acabament de la Segona Guerra Mundial, es parlava insistentment que el general Franco tenia els dies comptats i que es veuria obligat a dimitir i a instaurar la democràcia, i ja es feien plans per a les futures mesures que es prendrien a l'ajuntament d'Igualada.

Doncs bé: en una reunió clandestina a la qual va assistir el meu pare, es va acordar per unanimitat que, quan es produís el desitjat esdeveniment, es proposava deixar durant quinze dies les finestres de l'ajuntament d'Igualada obertes de bat a bat perquè es ventilessin totes les dependències de l'aire viciat de la dictadura. Però també per unanimitat es va decidir una altra cosa: fer una excepció amb les finestres de l'Arxiu perquè el Sr. Gabriel Castellà pogués continuar tranquil·lament la seva valuosa tasca d'investigació i no es refredés amb l'aire corrent...

GABRIEL CASTELLÀ I L'ESCOLA PIA

Un capítol especial, i en bona part per raons d'actualitat, mereix la relació de Castellà amb l'Escola Pia. I és que fa pocs mesos, al cap de quaranta-set anys de la seva mort, va presentar-se un llibre que recull un nova i importantíssima obra històrica de Gabriel Castellà: em refereixo a *L'Escola Pia d'Igualada. Assaig històric (anys 1732-2002)*.²

2. Igualada: Escola Pia, 2006. L'obra original de Castellà es tanca el 1932, però aquesta edició, molt ben editada i il·lustrada, inclou un capítol inicial sobre els agustins i tres capítols finals —escrits per alumnes del col·legi— que actualitzen la història del centre fins al temps present. Han estat responsables de l'edició Joan Farrés i Florensa, Joan Florensa i Parés, Magí Puig i Gubern i Rosa M. Sánchez i Fuentes.

Gabriel Castellà al saló de Plens de l'Ajuntament (6 de febrer de 1949) (foto Procopi Lluçà) (AFMI).

Com hem dit, Castellà va ser alumne del col·legi de l'Escola Pia. En les seves tasques d'arxiver municipal i d'historiador de la ciutat d'Igualada va topar amb molta documentació referent al seu col·legi. De mica en mica, doncs, va anar pensant en la possibilitat d'escriure'n una història. La celebració del segon centenari de la fundació del col·legi a Igualada, l'any 1932, el va decidir a redactar-la.

Gabriel Castellà va escriure, a mà i utilitzant mitges esqueles d'aquelles antigues —el paper era molt gruixut i gairebé tot negre pel davant i blanc pel darrere—, aquesta llarga història dels primers 200 anys de l'estada dels PP. Escolapis a la nostra ciutat. Podríem preguntar-nos si va aprofitar les esqueles per estalviar paper o potser perquè intuïa la dificultat de la publicació del llibre i va pensar que el paper de les esqueles era el més fort i apropiat si s'havia d'esperar setanta-quatre anys per publicar la seva obra...

L'arxiver devia sentir un especial afecte, una predilecció per aquest manuscrit i el que hi havia expressat, i veient que no trobava manera de portar-lo a la impremta, va llegir-lo a un altre amant

de l'Escola Pia, el recordat mestre i gran pedagog Florenci Morera. El Sr. Florenci va custodiar el document durant molts anys i, poc abans de morir, me'l va lliurar amb l'encàrrec que fes tot el possible per publicar-lo.

Vaig llegir, doncs, aquest llarg i completíssim treball de 35 capítols, que a més donava moltes notícies inèdites sobre la història de la nostra ciutat. Després, vaig tornar a una monografia que feia anys que havia repassat sobre la història del mateix col·legi, escrita pel P. Josep M. Jaume, un text acabat el 1948 i que el mateix P. Jaume va llegir en la inauguració de curs del CECEI, crec que fou l'any 1950. I vaig constatar que no tenien res a veure l'un amb l'altre. La *Monografia de las Escuelas Pías de Igualada, 1732-1948*, del P. Jaume es basava en referències de la *Història d'Igualada* de Mn. Joan Segura, en la *Monografia Històrica de Ntra. Sra. de la Pietat d'Igualada* escrita pel mateix Castellà —que va guanyar el primer premi al Certamen Marià de Lleida l'any 1920— i en la *Historia del Santo Cristo de Igualada* escrita per Joan Padró i Serrals l'any 1736. Per contra, la història de l'Escola Pia de Gabriel Castellà era extensíssima i molt minuciosa, treta de documentació de l'arxiu d'Igualada i de les cròniques del col·legi, aquestes darreres desaparegudes durant la guerra civil de 1936-1939.³

Tant la directora del col·legi de l'Escola Pia d'Igualada, Rosa Sànchez, com Joan Farrés, president de l'Associació de Pares i Mares de l'Escola Pia, es van mostrar molt interessats en la publicació d'aquesta història. El P. Joan Florensa, arxiver de l'Escola Pia de Catalunya, també va creure que s'havia de publicar. Vam convenir que jo transcriuria tota la història, capítol per capítol, i que

el P. Florensa hi aniria afegint alguns detalls com el nom i cognoms dels pares escolapis —cal tenir present que abans, quan els joves es feien religiosos, els canviaven el nom, i els cognoms restaven en l'oblit— i que també adequaria el català d'abans a l'època actual.⁴

Aquesta obra de Gabriel Castellà s'havia de publicar primerament per raons històriques. Era l'única història escrita sobre el col·legi escolapi d'Igualada, ben atestada i amb molta documentació que ara no tenim. A més, és la primera monografia d'un col·legi escolapi de Catalunya. Segons el P. Joan Florensa, també hi havia una altra raó per donar a la impremta l'antic manuscrit i és que l'Escola Pia, i en especial la d'Igualada, deu a l'autor un reconeixement per l'amor que mostra vers la institució: és una obra escrita amb el cor, en la qual Castellà parla constantment del «gran Calassanç». L'estimació de Castellà per Calassanç i per l'Escola Pia era desinteressada, gratuïta i per això val la pena recordar-lo, més encara quan l'obra té un gran valor intrínsec en si mateixa.

Voldria explicar tot seguit un cas concret que, gràcies al contingut d'aquest estudi, vam poder aclarir fa ben poc temps. El desembre de 2004, l'església parroquial de la Sagrada Família va celebrar els 50 anys de la seva fundació i, arran d'aquest aniversari, el seu actual rector, Mn. Jaume Serra, m'explicava un dia que havia llegit la història dels orígens de la parròquia i no entenia que, en un principi, des del bisbat de Vic se l'anomenés parròquia de Sant Agustí, cosa que induïa a confusió amb el barri de Sant Agustí, per cert ben allunyat de la nova parròquia. Al final, després de discutir-ho molt, va rebre el nom definitiu de Sagrada Família, amb el consentiment del bisbat.

3. He de dir que no em puc explicar com el P. Josep M. Jaume, que era molt amic i a més enteparent de Gabriel Castellà (la nora de Castellà era neboda del P. Jaume), no estigués assabentat de l'existència del treball previ de Castellà, escrit tants anys abans.

4. Florenci Morera, en lliurar-me l'original, em va demanar que, si no tenia la plena seguretat que aquella joia es publicaria, no la donés a ningú. Així és que vaig ser tan fidel a les seves recomanacions que encara conservo a casa meua el plec d'esqueles manuscrites, amb la desesperació de la meua esposa que diu que a casa sembla a cal drapaire...

Doncs bé: jo, que ja havia llegit el treball de Gabriel Castellà, li vaig poder aclarir el perquè d'aquest fet. Resulta que, l'any 1870, des de Vic, es va decidir crear a Igualada dues noves parròquies, una a la part oriental de la ciutat —o sigui la de Ntra. Sra. de la Soledat— i una altra a la banda occidental, que s'anomenaria de Sant Agustí i per al culte de la qual s'aprofitaria l'església de Sant Agustí o de la Mare de Déu de la Pietat. Però els escolapis van exposar que l'església era de la seva propietat i es van negar a cedir-la al bisbat com a nova parròquia igualadina. Llavors, el bisbe de Vic, indignat per aquesta decisió, va actuar enèrgicament suprimint el culte en l'esmentada església. Els escolapis van recórrer aquesta decisió davant la cúria romana. Al cap d'uns quants anys, el Sant Pare va trametre un ofici donant la raó als escolapis i exigint que poguessin utilitzar una altra vegada l'església de Sant Agustí per al seu culte particular. Per això, quan en la dècada de 1950 es va decidir des de Vic fer una tercera església parroquial a Igualada, van enviar la documentació que tenien de finals del segle XIX i que feia referència a l'església de Sant Agustí.

RECONeixEMENTS

La tasca silenciosa de Gabriel Castellà va fer-se mereixedora, tanmateix, d'alguns reconeixements. Així, i a proposta del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, del qual era vicepresident, va ser nomenat acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i és segur que aquest nomenament li va produir sens dubte una de les més grans satisfaccions de la seva vida. Cal destacar que en la seva esvela mortuòria es van oblidar de consignar aquest títol: humilitat fins més enllà de la vida.

D'altra banda, cal recordar que, l'any 1975, va estrenar-se un grup escolar situat a l'avinguda de Montserrat, en la zona anomenada de la Torre del Requesens, i l'ajuntament d'Igualada va donar a aquest nou col·legi el nom de Gabriel Castellà. També va donar-se el nom d'aquest insigne his-

toriador a un carrer que s'ha obert fa pocs anys i que va des de les Cases Barates fins al carrer del Molí de l'Abadia. Com a historiador, com a igualadí, Gabriel Castellà s'ha fet creditor d'un perenne homenatge de gratitud de la seva ciutat.

En aquest mateix sentit, voldria que aquestes ratlles haguessin servit per augmentar l'estima, l'agraïment, l'admiració vers una persona com Gabriel Castellà que, d'una forma humil i desinteressada, va treballar incansablement per donar a conèixer els trets històrics més sobresortints de la nostra ciutat.

BIBLIOGRAFIA DE GABRIEL CASTELLÀ I RAICH

D'entre les seves obres, destaquem-ne les següents:

- *Efemèrides igualadines* (1906)
- *Monografia històrica de Ntra. Sra. de Collbàs* (1908)
- *Estudi sobre la Patera d'Igualada* (1909)
- *Records de l'avi* (1914)
- *Igualada en 1908: notes i apuntacions* (1915)
- *Ressenya històrica de la venerable imatge del Sant Crist d'Igualada* (1918)
- *Recull de jocs d'infants* (1918)
- *El pleito de unas banderas* (1925)
- *Biografia del Rvdo. Dr. Antonio Muntaner* (1927)
- *Història de l'església del Roser* (1927)
- *Reseña històrica sobre la iglesia de San Bartolomé, de la ciudad de Igualada* (1930)
- *Reseña històrica sobre la capilla de Ntra. Sra. de Gracia, de la ciudad de Igualada* (1932)
- *Sor Rita Mercader, religiosa de las Hijas de la Caridad y Superiora del Asilo de niños de las lavanderas de la corte* (1932)
- *Monografia històrica del gremio de «Paraires» de Igualada y sus relaciones con la casa Codina Molinou* (1944)
- *El Llibre de la Mostaçafaria d'Igualada (transcripció)* (1954)

Així mateix, Gabriel Castellà va fer alguns estudis en col·laboració amb Mn. Amadeu Amenós com:

Homenatge de l'Agrupació Fotogràfica a Gabriel Castellà (9 de maig de 1945). A dalt, de dreta a esquerra: Antoni Carner, Josep M. Prat, Josep Pomés, Josep Castelltort, Joan Llacuna. A baix: Mn. Amadeu Amenós, Josep Guilera, Gabriel Castellà, Francesc Matosas, Pere Borràs, Josep Godó (foto Procopi Lluçà) (AFMI).

- *Rectorologi de Santa Maria d'Igualada* (1927)
- *Aplec de llegendes de la comarca igualadina* (1928)
- *Aplec de llegendes populars* (1930)

Finalment, cal fer constar que Gabriel Castellà va col·laborar en l'*Atles Lingüístic de Catalunya* del Dr. Antoni Griera, en l'*Àlbum Meravella. Llibre de bel·leses naturals i artístiques de Catalunya* i en el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, en el qual va treballar com a activíssim corresponçal igualadí.⁵

5. Vegeu Maria Pilar Perea, «La participació d'Igualada a l'Obra del Diccionari de Mn. Antoni M. Alcover», a *Revista d'Igualada*, núm. 24, desembre de 2006, p. 66-75.

MAGÍ PUIG I GUBERN (Igualada, 1932) és enginyer químic i industrial blanquer. Entre molts altres treballs, ha publicat en col·laboració amb d'altres autors *Renoms igualadins: recull, anecdotari i origen* (1984), el *Diccionari de la indústria d'adobar pells* (1992), *Història del Col·legi dels GG. Maristes d'Igualada* (1996), *125 anys i endavant. Col·legi Mare del Diví Pastor 1873-1998* (2000) i el *Diccionari de l'ofici de traginer: cavalls i guarniments* (2002) i, en solitari, la *Història del Gremi de blanquers d'Igualada* (1997) i *Igualadins, dites i anècdotes* (2001).